

Izomszövet eredetű aktin izoformák termodinamikai és spektroszkópiai vizsgálata

PhD tézisfüzet

Készítette: Orbán József

Témavezetők: DR. LŐRINCZY DÉNES
DR. HILD GÁBOR

Doktori Iskola: Interdiszciplináris Orvostudományok
Doktori Iskola vezető: Dr. Sümegi Balázs
Program: B-130; Funkcionális fehérjedinamika vizsgálata
biofizikai módszerekkel
Programvezető: Dr. Nyitrai Miklós

Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar,
Biofizikai Intézet

2008

I. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Kühne volt az első kutató, aki miozinnak nevezett fehérjét preparált izomszövetből a XIX. század végén, azonban ő még nem volt tisztában a preparált fehérje funkciójával és jelentőségével. Engelhardt és kutatócsoportja volt a miozin szerepkörének felfedezője. Az ő módszerükkel létrehozható preparátum vizsgálata során Szent-Györgyi Albert és Straub F. Brúnó felfedezték, hogy a miozintól szeparáltan kinyerhető egy fehérje, aminek a miozin ATP-áz aktivitását serkentő hatása van. Emiatt („activated myosin”) aktinnak nevezték el a fehérjét. Már Straub és Feuer is bizonyította (1, 2), hogy az aktin monomerek ATP-t kötnek és az ATP a polimerizáció során ADP-vé alakul szervesetlen fosztfát (P_i) keletkezése mellett, ami az ATP aktin általi hidrolíziséből származik.

A későbbiekben az aktin filamentumról szerzett ismeretek alapján felállított modellekben a monomereket gömböknek tekintették és azt feltételezték, hogy összekapcsolódásuk eredményeként spirálszerűen csavarodott (kettős) filamentumot alkotnak. Ezt az elképzelést támasztották alá a röntgen-krisztallográfiás eredmények. A mai napig kiemelt jelentőségű az 1990-ben meghatározott, 2,8 Å-ös felbontású térszerkezet, amit nyúl vázizomból preparált aktinról nyertek (3).

Napjainkban az aktin molekulához kapcsolódó kutatások középpontjában egyre inkább az aktin más aktinkötő fehérjékkel való kölcsönhatása, illetve az aktin citoskeleton változásának és szabályozásának megismerése áll. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy számos információ rejlik még az egyes aktin izoformák és a belőlük felépülő filamentum szerkezetének és működésének összehasonlításában. Ezek az információk az aktinhoz kapcsolódó legfontosabb fehérjével, a miozinnal való kölcsönhatás mélyebb megértését is segítik.

I.1. A miozin molekula, mint aktinkötő fehérje jellemzői

A miozinok népes és szerteágazó funkciójú fehérje-családjából az általunk vizsgált miozin II-es (továbbiakban: miozin) molekula megtalálható minden eukarióta állat sejtjeiben. A többsejtű állatoknál az izommozgást segítő kontrakciós mechanizmus fontos résztvevője (4). Ezen funkció elvégzésében az aktinhoz való speciális kötése alapvető jelentőségű. ATP hidrolíziséből származó energiát felhasználva a miozin képes elmozdítani az aktin filamentumot a hosszanti tengelye mentén.

A miozin I-es szubfragmentum (miozin S1) szerkezetének röntgendiffrakciós módszerrel (5) való meghatározása alapján megállapították, hogy az funkcionálisan két doménből: a motor- és a regulációs doménekből áll. Az előbbi tartalmazza az aktin- és az ATP-kötő/hasító helyet, míg az utóbbi a motor domént a miozin rúddal összekötő 2 könnyűláncot és a nehézlánc egy részét foglalja magába.

Enzimatisz emésztéssel állítható elő ez a szubfragmentum (miozin S1), így egy oldható, ~120 kDa tömegű fehérje egység keletkezik. Az így előállított S1-et használtuk vizsgálataink során, ugyanis ez a fragmentum képes az aktinhoz való kötődésre és rendelkezik ATP-áz aktivitással is (6, 7).

I.2. Az akto-miozin komplex működési ciklusa

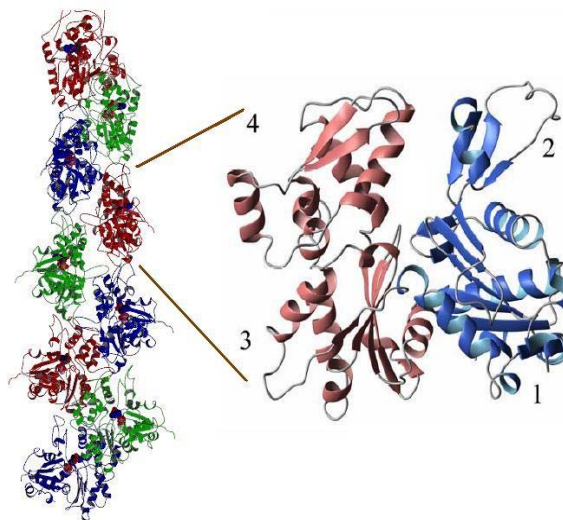
Működés közben az aktin és miozin molekulák egymáshoz kötődnek illetve szétválnak, és ez a mechanizmus ciklikusan ismétlődik (8, 9). A különböző kötési állapotokban a miozin más-más nukleotidot köt és az aktin filamentummal – a nukleotid állapotnak megfelelően – más-más kapcsolatot létesít. ATP-t kötő állapotban a miozin fej és az aktin kapcsolódása gátolt, majd a gyors hidrolízis hatására a miozin fej (ADP·P_i állapot) kezdetben kis affinitással kötődik az aktin filamentumhoz.

A hidrolízisből származó energia a miozin fej nyaki részének (szabályozó doménjében) konformációváltozását idézi elő és az akto-miozin komplexet az erősen kötő állapotba juttatja. Ezek után a szervetlen foszfát, majd az ADP is disszociál a miozin fejről miközben a komplex erősen kötő állapotban marad. A nyaki régióban végbemenő konformációváltozás hatására a miozin erőt fejt ki és a két filamentum egymáshoz képest elcsúszik (10). Ez az állapot csak egy újabb ATP kötésének hatására módosul, ami a miozin aktinhoz való affinitását csökkenti, azaz a komplex szétválásához vezet.

I.3. Az aktin molekula tulajdonságai

Az aktin a sejt szerkezet és számos sejt működés alapvető építő és funkcionális egysége az eukarióta sejtekben. Alapvető feladata van a sejt belüli transzport folyamatokban, a sejtmozgásokban, az endo- és exocitózis folyamatában, a fagocitózisban és a citokinézisben egyaránt. A mikrofilamentális hálózat alapját képező aktin hálózat a mikrotubulusokkal és intermedier filamentumokkal közösen alkotják a citoskeletális rendszer hármasan összetett egységét.

Az aktin monomer 42,3 kDa molekulatömegű globuláris fehérje (11), ami szerkezetileg két doménre és

1. ábra: A globuláris aktin monomer (jobb) és a filamentum (bal) térbeli szerkezete. A kis domén az 1-2, a nagy domén a 3-4 aldoméneket tartalmazza. Protein Data Bank kód: 1ATN (<http://www.rcsb.org/pdb/explore/explore.do?structureId=1ATN>).

doménenként további két-két szubdoménre osztható (1. ábra). A két domén között található hasadékokban helyezkednek el a kation- és a nukleotid-kötő helyek (3). A kötött kation és a nukleotid minősége erőteljesen befolyásolja a monomerek polimerizációs és a filamentum depolimerizációs sebességét. Nemcsak az aktin monomer de a filamentum is érzékeny a mikrokörnyezet fiziko-kémiai tulajdonságaira, melyek közül néhányat mi is vizsgáltunk. A molekula ADP-t vagy ATP-t kötő állapotban nyitott- vagy zárt térszerkezetet alakít ki. A kötött kétértékű kation a nukleotiddal együtt kötődik az aktinhoz.

I.4. Az aktin filamentum tulajdonságai

Az aktin molekula *in vivo* és *in vitro* körülmények közötti előfordulási formái a globuláris monomer (G-aktin) és a filamentális (F-aktin) homopolimer, ami a monomerek összekapcsolódásával alakul ki. Az első filamentum-szerkezeti vizsgálatok elektronmikroszkópiával készültek. Ezek és a további vizsgálatok alapján a filamentum szerkezetét és kialakulását illetően több elmélet keletkezett, melyek közös eleme a ténylegesen kialakuló 12 nm széles kettős spirál szerkezet (12).

A kialakult spirál tekinthető úgy, mint egy *balmenetes hélix*, illetve *genetikus hélix*, ahol a periódus 2,75 nm. A Holmes-i modell alapján felfogható azonban két protofilamentum összekapaszzkodásából származó jobbmenetes (α -) hélixnek is, ahol 13 monomer adja a 72 nm-es menetemelkedés periódusát (13).

I.5. Aktin izoformák

Az aktinnak ugyan több mint 100 egyedi szekvenciájú formája létezik, azonban ezek közül a térszerkezeti, illetve funkcionális izoformák kiemelkedő homológiája mellett a különböző élőlényekben előforduló azonos izoformák erős szekvenciális konzervativizmusa figyelemre méltó (90-100%) (14). Az emlősökben előforduló aktin 3 izoformája gélelektroforézises elválasztás alapján 3 csoportba sorolható, amelyek izoelektromos pontjukban eltérést mutatnak (α : $pI = 5,40$, β : $pI = 5,42$, γ : $pI = 5,44$). Az aktin izoformák leginkább a fehérje N-terminális végén található aminosavak közül néhányban térnek el egymástól. Az általunk vizsgált, 375 aminosavat tartalmazó szívizom és vázizom α -izoformák az anatómiailag és élettanilag megkülönböztetett (harántcsíkolt-) vázizomban, illetve szívizomban fordulnak elő. A vázizom- α -aktin a leginkább ismert izoforma, csak 4 aminosavban tér el a szívizom- α -aktin izoformától (11, 15, 16). Nagymértékű szerkezeti és fiziko-kémiai hasonlóságuk ellenére az aktin molekulák funkcionális eltérést mutatnak, ami az eltérő élettani szerephez társítható (17-20). Az izoformák összehasonlítása a mai napig nem teljes.

II. CÉLKITŰZÉSEK

Kutatásaim során az elsődleges cél az aktin molekula szerkezeti dinamikájának alaposabb megismerése volt. Az aktin miozinnal alkotott komplexének vizsgálata során, az aktin oldaláról tekintettünk a problémára, szemben az irodalomban már megalapozott miozin-központú vizsgálatokkal. Az aktin és miozin kölcsönhatásának számos paraméterét megvizsgáltuk a különböző (szív-, vázizom szövet) eredetű aktin és miozin-S1 segítségével.

Nagyon sokáig az aktint, illetve a vékony filamentumot csak statikus elemnek tekintették a miozin filamentum mellett. Nem tulajdonítottak neki nagyobb szerepet, mint kapaszkodó rúd, vagy esetleg kötél, ami mentén a munkavégző egység – azaz motor – elmozdul. Valójában a miozin nyaki régiójának szerkezetváltozása, az aktin filamentumok elmozdulását eredményezi a statikus helyzetűnek tekinthető miozin filamentumokkal párhuzamosan. Mára azonban kialakult az a nézet, hogy az aktin molekula nem statikus szerkezetű, ezáltal a filamentum is dinamikusan változhat. Ennek a változékonyságnak a citoskeletális rendszerben, valamint az izomkontrakcióban betöltött szerepére egyre több hipotézis születik és az egyes szerkezeti állapotok megismerésén keresztül eljuthatunk egy a mainál tökéletesebb modell megalkotásához.

Ennek megfelelően vizsgálataink középpontjában az egyes aktin izoformák különböző környezeti feltételek mellett kialakuló szerkezeti eltéréseinek és azonosságainak megismerése állt. Az aktin molekula polimerizációs dinamikájába engedett betekintést a polimerizációs teszt használata. A molekulászerkezet eltérését és kémiai ágensek hatására létrejövő változását kalorimetriával, a miozinnal való kölcsönhatást pedig „stopped-flow” technikával vizsgáltuk. Ugyan az alkalmazott módszerek nem atomi szintű, hanem molekuláris szintű vizsgálatokra alkalmasak, de más technikákkal kiegészítve lehetőség van a molekulastruktúra változásainak kimutatására. A statisztikai alapon működő, globális analízisre alkalmas kalorimetria kellő érzékenységű műszer esetén is legfeljebb domén szintű eltérések kimutatásához megfelelő, ugyanakkor a spektroszkópai oldalról alaposan kivizsgált környezeti hatások termodinamikai leírása sok esetben még nem volt ismert. Ezt a hiányosságot igyekeztünk pótolni és termodinamikai oldalról is megtámogatni, vagy megkérdőjelezni a korábbi elméleteket. Az általunk kitűzött célok eléréséhez a használt technikák hasznosnak és elegendőnek bizonyultak.

Célunk volt vázizom- és szívizom eredetű szövetekből preparált aktin(ok) vizsgálata, azok szövetspecifikus eltéréseinek, illetve homológián alapuló azonosságainak megismerése érdekében.

Az egyes izoformák tulajdonságai közül az alábbiak vizsgálatát tűztük ki célul:

1. *Az ionerősség hatása, valamint a már ismert, eltérő affinitással kötő, kétértékű kationok (Mg^{2+}/Ca^{2+}) hatása.*

2. *A pH hatása.*

A fehérjékre ható mikrokörnyezeti feltételek egyik legismertebb tényezője a H^+ -ionok koncentrációja.

3. *A nukleotidok és nukleotid analógok hatása.*

Az aktin ATP-áz aktivitással rendelkezik. Az ATP hasítására bekövetkező dinamikai és strukturális változások még nem teljes mértékben ismertek és szerepük sem pontosan meghatározott mind a mai napig. Munkánk során célul tűztük ki, hogy megvizsgáljuk az ATP-áz ciklus köztes állapotának – az $ADP \cdot P_i$ állapotnak – tulajdonságait, illetve az azt mimikáló nukleotid analógok (BeF_x - és $AlF_4 \cdot ADP$) hatását.

Célunk volt különböző, az akto-miozin komplex kapcsolatát jellemző kinetikai paraméter meghatározása a vázizomból és szívizomból preparált S1 és a különböző aktin izoformák jelenlétében:

4. *Az akto-miozin komplex dinamikáját jellemző paraméterek meghatározása („stopped flow” technikával)*

5. *Miozin-S1 ATP-áz aktivitásának, valamint az aktin által kifejtett aktiváló hatás vizsgálata.*

Célul tűztük ki a szerkezetmódosító toxinok jelenlétében és hiányában tapasztalt eltérések összehasonlítását és értelmezését:

6. *Toxinok egyedi hatása.*

Az aktin molekulához kötődő toxinok – habár mesterséges állapotot idéznek elő – segítséget nyújtanak az aktin szerkezeti tulajdonságainak és funkciójának közvetett módon való megismerésében.

7. *Toxinok és nukleotid analógok együttes hatása.*

Feladatul tűztük ki az előbbi szempontok kiegészítéseként, hogy megvizsgáljuk a nukleotid analógok és toxinok közös hatását a térszerkezetre termodinamikai jellemzőik összehasonlítása révén.

III. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

III.1. Aktin preparálás izomszövetből

Az aktin preparálása során, mindkét izoforma esetén a Feuer és csoportja (1) által előírt lépéseket követve készítettük el az acetonnal extrahált izomforgácsot. Az izolálás lépéseit először Straub (21) adta meg. Mi a Spudich és Watt (22) által továbbfejlesztett változatot használtuk minden preparáláskor. Az aktin preparálás egyik forrása a házi nyúl hátizma a másik forrás pedig szarvasmarha szív volt. Mindkét forrás kiválasztásában szerepet játszott az alapos szakirodalmi háttér, de legfőképpen az azonos humán izoforma-típusokkal való teljes szekvenciális azonosság.

III.2. További preparációs lépések

Bizonyos feltételek teljesítéséhez az aktin környezetét meg kellett változtatni. Speciális eljárásokat igényelt:

- *A kétértékű ionok cseréje*

Az A-puffer összetétele miatt a preparálás végén az aktin monomerek formájában, ATP-t és Ca^{2+} -ot kötve fordul elő az oldatban (Ca^{2+} -ATP-G-aktin). Az esetek többségében a vizsgálatokhoz azonban magnézium-kötő formát használtunk.

- *Az ADP-aktin előállítása*

Az A-pufferben lévő G-aktin ATP-t köt. A nukleotid ADP-re való cseréjéhez Drewes és Faulstich módszerét alkalmaztuk (23).

- *A pirén jelölt G-aktin előállítása*

A fluoreszcencia alapú mérésekhez a pirén-jódacetamid (pirén) jelölt F-aktint DMF-ben oldott pirén jelölővel inkubálva majd számos tisztítási lépésen keresztül állítottuk elő. A fluorofór a Cys374 aminosavon keresztül kötődik az aktinhoz.

IV. VIZSGÁLATI ÉS MÉRÉSTECHNIKÁK

A természetben, a fehérjékkel végbemenő folyamatok valamint a folyamatok során a fehérjék belső szerkezetének változása meghatározott törvényszerűségek szerint zajlik. Ezekről a folyamatokról többféle módszerrel nyerhetünk információt, de mindegyik technika csak bizonyos mélységig enged betekintést a fehérje szerkezetébe. Az alkalmazott technika alapos ismeretére van szükség, hogy az általa nyert adatokat információvá alakíthassuk és értelmezni tudjuk.

Az alábbi technikákat, módszereket használtam a vizsgálataim során:

- *Spektrofotometria*

Spektroszkópai módszereket alkalmaztunk a fehérje és fluoreszcens jelölő koncentrációinak meghatározásához, valamint a pirén-aktin gerjesztési és emissziós

spektrumának vizsgálatához, a *csatolt ATP-áz aktivitás teszt* és az aktin *polimerizációs teszt* mérésekhez. Szintén fotometriás változásokat követtünk egymással reagáló molekulák kölcsönhatási dinamikájának megismeréséhez a

- *A „stopped flow” technika*

alkalmazása során, ami az egyik leggyakrabban használt gyorskinetikai mérés technika. Vizsgálataink során a kinetikai paraméterek meghatározásához a pirénnel jelölt F-aktin fluoreszcenciájának változását követtük.

- *A differenciális pásztázó kalorimetria (DSC)*

A differenciális pásztázó kaloriméter (DSC) a biológiai és biokémiai folyamatokban lezajló struktúrális és konformációs változások nagy érzékenységgel mérési eszköze. A fehérjék térszerkezeti stabilitása és termodinamikai stabilitása közötti kapcsolat jól vizsgálható kalorimetrikus módszerekkel (24).

- *Az F-aktin termodinamikai kooperativitási modellje*

Kooperativitásra utaltak az F-aktin esetében azok a kísérletek, amelyeket például falloidinnal, berillium-fluoriddal, miozinnal vagy bizonyos regulációs fehérjékkel végeztek. A korábbi vizsgálatoknál már használt kooperativitási modell (25) segítségével megvizsgáltuk az általunk alkalmazott ágenseknek az aktin kooperatív tulajdonságát befolyásoló hatását.

V. EREDMÉNYEK és KÖVETKEZTETÉSEK

A mérési eredményeink alapján az alábbi következtetések vonhatók le.

IZOFORMÁK:

Különbség mutatható ki az eltérő izoformák polimerizációs dinamikája és hőstabilitása között. Méréseink alátámasztják, hogy a csak néhány aminosavnyi eltérés is fontos különbséget eredményezhet a fehérjék tulajdonságaiban, mely különbségek az aktin szövetspecifikus működésében is megnyilvánulnak. Összefoglalva; a mérési eredményeink szerint az eltérések a következők:

Polimerizációs kinetikát tekintve a szívizom izoforma érzékenyebb az ionerősség változására. Azonos környezeti feltételeket (kationok, *pH*, nukleotidok, ionerősség) biztosítva mindig lassabban polimerizál, mint a vázizom izoforma.

Kalorimetriás módszerrel alátámasztottuk a más mérés technikák által kimutatott eltérést, mely alapján az α -vázizom aktin stabilabbnak bizonyult az α -szívizom aktin izoformával összehasonlítva, főleg annak Ca^{2+} jelenlétében polimerizált formájában. A szívizom α -aktin termodinamikai jellemzőit tekintve is érzékenyebben reagál a környezeti feltételekre (kötött kétértékű kationok, *pH*, nukleotidok).

1. Az aktin molekulában meghatározott nagy- és alacsony affinitású kation-kötőhelyekhez bekötő ionok a termodinamikai stabilitást nem változtatták meg olyan mértékben, mint a többi kémiai ágens. A molekula mikrokörnyezetében jelen lévő kétértékű ionok (Mg^{2+} , Ca^{2+}) ugyan a molekulák élettartamát befolyásolják, azonban a hődenaturáció szempontjából azonos szerkezetet hoznak létre. Amennyiben a két különböző iont kötő filamentumot összehasonlítjuk, akkor a vázizom izoforma Ca^{2+} -iont kötő formája, ezzel szemben a szívizom izoformának a Mg^{2+} -kötő formája bizonyult stabilabbnak. Méginkább elhanyagolható az egyértékű ionok által kifejtett stabilizáló hatás, melyeknek csak mennyiségüktől függő polimerizációt serkentő (kritikus koncentrációt csökkentő) hatásukat mutattuk ki, de a termodinamikai paramétereket nem befolyásolják.

2. A *pH* elhanyagolható hatása ellenére a fehérjék *in vivo* fiziológiás *pH* értékhez való optimalizációját, a *pH* 7,0-n (mindkét izoformánál) mérhető termodinamikai paraméterek nagyobb értékeivel támasztottuk alá. A fiziológiás *pH* környékén tehát mindkét α -aktin izoforma ellenállóbbnak bizonyult a hődenaturációval szemben, mint más *pH* értékeken.

3. Megállapítottuk, hogy kaloriméter segítségével az aktin α -szívizom- és α -vázizom izoformái ADP-t kötő állapotban megkülönböztethetők. Kimutattuk, hogy mind ADP, mind ATP jelenlétében az α -vázizom izoforma a termodinamikailag stabilabb, habár az ATP-t kötő izoformák stabilitása közötti eltérés kismértékű. Mindkét izoforma esetén a DSC görbék félértékszélessége nagyobb ADP-t kötő, mint ATP-t kötő formában. Ezek alapján az intramolekuláris kooperáció mértékéről megállapítható, hogy ATP kötés esetén nagyobb, mint ADP-t kötő esetben. A szívizom eredetű ADP-t kötő aktin filamentum DSC görbéjén a

két izoforma denaturációs csúcsa jól elkülöníthető, azaz ADP-t kötő esetben az izoformák termodinamikailag jól szeparálhatóan járulnak hozzá a teljes aktin populáció hődenaturációs folyamatához. A kötött nukleotidnak jelentős szerepe van tehát a filamentum élettani szerepének meghatározásában, hiszen a különböző stabilitású és rigiditású filamentumok eltérő módon vehetnek részt a celluláris folyamatokban és az izomkontrakcióban.

Akto-miozin komplex kinetikai paraméterei:

4. Az aktin és miozin kölcsönhatását meghatározó, általunk vizsgált kinetikai paraméterek közül az affinitási értékek (K_A és a K_{AD} és K_{DA}) eltérnek a két izoforma esetében. A különböző eredetű aktin és vázizom eredetű miozin-S1 kapcsolatát jellemző további kinetikai paraméterek szignifikánsan nem különböznek. A nagyobb affinitást a vázizom aktin izoforma mutatta, ami az általa alkotott akto-miozin komplex hatékonyabb működését eredményezi.

5. Az *aktin indukálta S1 ATP-áz aktivitás* alapján az azonos szöveti eredetű miozin S1 és aktin esetén az aktiválás mértéke nagyobb, mint az eltérő eredetű S1-aktin kölcsönhatáskor. Összességében a vázizom eredetű aktin molekulák nagyobb aktivitást mutatnak a szívizom eredetűeknél. Ennek a különbségnek az alapja az előző pontban említett nagyobb mértékű affinitás lehet. Az azonos szöveti eredetű preferencia az akto-miozin komplex funkciójának optimalizálására szolgáló együttes adaptációt feltételez (mindkét molekula részéről).

Végeredményben megállapítható, hogy a szívizom α -aktin izoforma polimerizációs dinamikája mindkét nukleotidkötő állapotban lassabb, a kialakult filamentum az általunk vizsgált környezeti feltételek mellett termodinamikailag kevésbé stabil szerkezetet hoz létre, valamint az akto-miozin komplexet kisebb affinitással hozza létre, mint a vázizom α -aktin izoforma.

TOXINOK és NUKLEOTID-ANALÓGOK:

6. A korábbi mérésekkel azonos módon a falloidin és a jasplakinolid vázizom eredetű aktin filamentumra kifejtett közel azonos mértékű stabilizáló hatását mutattuk ki. Az F-aktin hődenaturációs stabilitásának növekedését bizonyítják a magasabb értékű termodinamikai paraméterek. Ezek az eredmények azonban csak alapjául szolgáltak a nukleotid állapotok vizsgálatának.

7. Megállapítottuk, hogy a falloidin és az egyes nukleotid analógok (BeF_x / AlF_4) eltérő mechanizmusokkal stabilizálják az aktin filamentumokat.

- A falloidin által kiváltott stabilizáló hatás a nukleotid analóggal telített F-aktin esetén már nem kooperatív. A nukleotid analógokkal kialakított $\text{ADP}\cdot\text{P}_i$ állapot nem teszi lehetővé a toxinok által kifejtett hatás szomszédos protomerekre való áttérjedését a filamentumon belül.

Jasplakinolid és – a falloidinnál tapasztaltakkal szemben – nukleotid analóg jelenlétében additív stabilizáló hatás nem mutatkozik, ennek megfelelően interprotomer kooperativitás kimutatása egyáltalán nem lehetséges. A nukleotid analógnak a filamentum szerkezetét

módosító hatása gátolta a jasplakinolid hatásának kifejtését. Ennek oka valószínűleg az, hogy a toxin filamentumhoz való affinitása erősen lecsökken az ADP·P_i állapotú szerkezet kialakulása esetén.

- A jasplakinolid és a falloidin hatása számos hasonlóságuk mellett és ellenére a fentiekben leírt eltérő vonásokkal (is) rendelkezik.

VI. BIOLÓGIAI JELENTŐSÉG

Az aktin izoformák dinamikai-, termodinamikai és strukturális természetének eltérése hatással lehet az egyes izomszövet-típusok működésére, figyelembe véve, hogy az izoformák aránya eltér a szívizomban és a vázizomban. Ez a különbség az egyes izomszövet-típusok eltérő funkciójának felel meg. Ebből kifolyólag a szívizomban található természetes izoforma arány mechanikai-, vagy patológiás hatás következtében történő megváltozása a szívizomzat új feltételekhez való alkalmazkodását, vagy működési elégtelenségét okozhatja. Az izoformák között tapasztalt dinamikai és szerkezeti eltérés alapú termodinamikai különbségek a már említett szövetspecifikus funkciókhoz való alkalmazkodást szolgálják.

A nukleotidoknak jelentős szerepe van a kialakuló, illetve már kialakult F-aktin szerkezetben. Hatásuk ezeknek inkább a polimerizáció előtt azaz a monomer állapotban jelentős (ez a „treadmilling” egyik lényege), hiszen a filamentumban a nukleotid csere több nagyságrenddel lassabb, mint G-aktinban. Számos aktin-kötő molekula esetén kimutatták már, hogy másképpen köti az ATP-t (ADP·P_i), illetve az ADP-t kötő filamentumot, illetve filamentum szakaszt, valamint a nukleotidcsere sebességét befolyásoló hatásuk is lehet. Ezek alapján kijelenthető, hogy mind az aktin filamentum dinamikus megújulását, mind a filamentum térszerkezetét és ezeken keresztül a citoskeletális rendszerben mutatkozó funkcióképességét alapvetően befolyásolják a nukleotidok.

A toxinok szerkezetstabilizáló hatása kooperatív, ha ATP-G-aktinból létrejövő ADP-F-aktinhoz adjuk, míg az ADP·P_i szerkezetet szintén stabilizáló nukleotid analógok hatására a filamentumban a toxin kiváltotta stabilizáló hatás az egyes protomerek között nem továbbítódik, illetve hatás sem tapasztalható. A kooperativitás szerepe az lehet, hogy kis energiabefektetés hatására (kevés ATP jelenlétében) is nagyobb filamentum szakaszok szerkezeti változása jöhessen létre, ezáltal minimalizálva az aktin funkcióképes szerkezetének fenntartásához szükséges energiát. A nukleotid analógoknál tapasztalt kooperáció hiányából arra következtethetünk, hogy az ATP/ADP·P_i állapot egy olyan stabil állapot, amelynél az aktin filamentum szerkezetének további kooperatív változása nem szükséges/lehetséges.

Eredményeink szerint azonban az akto-miozin komplex izoformákon alapuló eltéréseit más szempontokból is szükséges megvizsgálni. Biológiai oldalról nézve a miozin izoformák szerepét, fizika szempontjából pedig az erő kifejtésbeli- és az akto-miozin ciklus fizikai paramétereinek eltérését érdemes tisztázni, hogy erre alapozva tovább lehessen lépni a komplexebb izomműködés szabályozásának pontosabb megértéséhez.

VII. KÖZLEMÉNYEK

Az értekezés alapjául szolgáló közlemények:

THERMODYNAMIC CHARACTERIZATION OF DIFFERENT ACTIN ISOFORMS; József Orbán, Szulamit Halasi, Gábor Papp, Szilvia Barkó and Beáta Bugyi; Journal of Thermal Analysis and Calorimetry, Vol. **82** (2005) pp. 287–290, IF: 1,425

THE EFFECT OF pH ON THE THERMAL STABILITY OF α -ACTIN ISOFORMS; Gábor Papp, Beáta Bugyi, Zoltán Ujfalusi, Szulamit Halasi and József Orbán; Journal of Thermal Analysis and Calorimetry, Vol. **82** (2005) pp. 281–285, IF: 1,425

THERMAL CHARACTERISATION OF ACTIN FILAMENTS PREPARED FROM ADP-ACTIN MONOMERS; József Orbán, Kinga Pozsonyi, Krisztina Szarka, Szilvia Barkó, Emőke Bódis and Dénes Lőrinczy; Journal of Thermal Analysis and Calorimetry, Vol. **84** (2006) 3, pp. 619-623, IF: 1,438

THE EFFECT OF JASPLAKINOLIDE ON THE THERMODYNAMIC PROPERTIES OF ADP·BEF_x BOUND ACTIN FILAMENTS; Roland Kardos, Andrea Vig, József Orbán, Gábor Hild, Miklós Nyitrai, Dénes Lőrinczy; Thermochemica Acta, Vol. **463** (2007), pp. 77-80, IF: 1,562 (2007-es)

NUCLEOTIDE DEPENDENT DIFFERENCES BETWEEN THE α -SKELETAL AND α -CARDIAC ACTIN ISOFORMS; József Orbán, Dénes Lőrinczy, Miklós Nyitrai, Gábor Hild; BBRC, Vol. **368** (2008), pp. 696-702, IF: 2,855 (2006-os)

NON-COOPERATIVE STABILIZATION EFFECT OF PHALLOIDIN ON ADP·BEF_x- AND ADP·ALF₄-ACTIN FILAMENTS; József Orbán, Dénes Lőrinczy, Gábor Hild and Miklós Nyitrai; Biochemistry, Vol. **47** (2008), pp. 4530-4534, IF: 3,368 (2007-es)

Az értekezésben nem szereplő közlemény:

THE EFFECT OF PYRENE LABELLING ON THE THERMAL STABILITY OF ACTIN FILAMENTS; Szulamit Halasi, Gábor Papp, Beáta Bugyi, Szilvia Barkó, József Orbán, Zoltán Ujfalusi, Balázs Visegrády; Thermochemica Acta, Vol. **445** (2006), 185-189, IF: 1,417

A cikkek összesített impakt faktora: 13,49

Az értekezéshez kapcsolódó poszterek:

Orbán József, Nyitrai Miklós, Somogyi Béla, Hild Gábor - **Aktin izoformák spektroszkópai és funkcionális tulajdonságainak jellemzése** – kiemelt poszter és előadás, 34. Membrán-transzport Konferencia (2004, Sümeg)

József Orbán, Szulamit Halasi, Gábor Papp, Szilvia Barkó and Beáta Bugyi - **Thermodynamic characterization of different alpha-actin isoforms**. 16. Ulm-Freiburger Kalorimetrietage (2005, Freiberg, Németország)

Papp Gábor, Bugyi Beáta, Ujfalusi Zoltán, Halasi Szulamit és *Orbán József* - **The effect of pH on the thermal stability of alpha-actin isoforms**. 16. Ulm-Freiburger Kalorimetrietage (2005. március, Freiberg, Németország)

Halasi Szulamit, Papp Gábor, Bugyi Beáta, Barkó Szilvia, *Orbán József*, Ujfalusi Zoltán és Visegrády Balázs – **The Effect of Pyrene Labelling on the Thermal Stability of Actin Filaments**. 16. Ulm-Freiburger Kalorimetrietage (2005. március, Freiberg, Németország)

Beáta Bugyi, Gábor Papp, *József Orbán*, Szulamit Halasi and Balázs Visegrády - **The effect of toxins on the thermal stability of actin filaments as revealed by differential scanning calorimetry**. 16. Ulm-Freiburger Kalorimetrietage (2005, Freiberg, Németország)

József Orbán, Miklós Nyitrai, Katalin Ajtai, Béla Somogyi, Gábor Hild - **Spectroscopic and functional differences between actin isoforms**. FEBS Special Meeting on 'Cytoskeletal dynamics: from cell biology to development and disease (Helsinki, Finnország, 2005. 06. 12-16.)

Roland Kardos, Andrea Vig, *József Orbán*, Gábor Hild, Miklós Nyitrai and Dénes Lőrinczy - **The Effect of Jasplakinolide on the Thermodynamic Properties of ADP-BeF_x Bound Actin Filaments**. 17. Ulm-Freiburger Kalorimetrietage (2007, Freiberg, Németország)

József Orbán, Andrea Vig, Roland Kardos, Béla Somogyi, Gábor Hild, Dénes Lőrinczy and Miklós Nyitrai - **The Effect of Phalloidin on the Thermal Properties of the Skeletal ADP.BeF_x-F-actin**. Time and Space Resolved Methods in Molecular Biophysics Conference (Hünfeld, Németország, 2007. 05. 17-20.)

József Orbán, Andrea Vig, Roland Kardos, Béla Somogyi, Gábor Hild, Miklós Nyitrai and Dénes Lőrinczy - **Thermodynamic Characterization of BeF_x-ADP-F-Actin in the Presence of Different Cytotoxins as Revealed by Differential Scanning Calorimetry**. Regional Biophysical Conference (Balatonfüred, 2007. augusztus)

Orbán József, Lőrinczy Dénes, Hild Gábor, Somogyi Béla és Nyitrai Miklós - **A falloidin nem-kooperatív módon kötődik az ADP.BeF_x- és ADP.AIF₄-aktin filamentumokhoz**. Magyar Biokémiai Egyesület (MBKE) 2007. évi vándorgyűlése (Debrecen, 2007. 08. 26.-29)

Dudás Réka, Vig Andrea, Kupi Tünde, *Orbán József*, Nyitrai Miklós, Hild Gábor - **ADP-F-aktin hatása a vázizom-S1 ATP-áz aktivitására**. 38. Membrán-Transzport Konferencia (Sümeg, 2008. 05. 20-23.)

Andrea Vig, Réka Dudás, Tünde Kupi, *József Orbán*, Gábor Hild, Dénes Lőrinczy and Miklós Nyitrai - **The Effect of Phalloidin on cardiac ADP- Actin Filaments**. XV. International Conference on Biological Calorimetry (Pécs, 2008 május 24-30.)

Réka Dudás, Tünde Kupi, Andrea Vig, *József Orbán*, Miklós Nyitrai, Dénes Lőrinczy and Gábor Hild - **The effect of phalloidin on skeletal muscle ADP-actin filaments**. XV. International Conference on Biological Calorimetry (Pécs, 2008 május 24-30.)

Tünde Kupi, Réka Dudás, Andrea Vig, *József Orbán*, Miklós Nyitrai, Gábor Hild and Dénes Lőrinczy - **Effect of AMP PNP as a Nucleotide Analogue on Actin Filaments**. XV. International Conference on Biological Calorimetry (Pécs, 2008 május 24-30.)

VIII. IRODALOMJEGYZÉK

1. G. Feuer, F. Molnár, E. Pettkó, F. B. Straub, *Hung. Acta Physiol.* **1**, 150 (1948).
2. F. B. Straub, G. Feuer, *Kísérl. Orvostud.* **2**, 141 (1950).
3. W. Kabsch, H. G. Mannherz, D. Suck, E. F. Pai, K. C. Holmes, *Nature* **347**, 37 (Sep 6, 1990).
4. J. R. Sellers, *Myosins*. P. Shterline, Ed., Protein Profile (Oxford University Press, Oxford, ed. 2, 1999), pp. 237.
5. I. Rayment *et al.*, *Science* **261**, 58 (Jul 2, 1993).
6. V. A. Engelhardt, M. N. Lyubimpova, *Nature* **144**, 668 (1939).
7. H. Müller, *Biochim. Biophys. Acta* **40**, 187 (1960).
8. M. Nyitrai, W. F. Stafford, A. G. Szent-Gyorgyi, M. A. Geeves, *Biophys. J.* **85**, 1053 (Aug, 2003).
9. D. D. Thomas, C. G. Remedios, *Actin-Myosin and Actin-Based Regulation*. W. Hennig, Ed., Molecular Interactions of Actin (Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 2002), pp. 207.
10. M. A. Geeves, *Nature* **415**, 129 (Jan 10, 2002).
11. M. Elzinga, J. H. Collins, W. M. Kuehl, R. S. Adelstein, *Proc. Natl. Acad. Sci. U S A* **70**, 2687 (Sep, 1973).
12. R. A. Milligan, M. Whittaker, D. Safer, *Nature* **348**, 217 (Nov 15, 1990).
13. K. C. Holmes, D. Popp, W. Gebhard, W. Kabsch, *Nature* **347**, 44 (Sep 6, 1990).
14. P. Shterline, J. Clayton, J. Sparrow, *Actin*, Protein Profiles (Oxford University Press, USA, 1999), pp. 288.
15. J. H. Collins, M. Elzinga, *J. Biol. Chem.* **250**, 5915 (Aug 10, 1975).
16. M. Elzinga, J. H. Collins, *J. Biol. Chem.* **250**, 5897 (Aug 10, 1975).
17. M. Mossakowska, H. Strzelecka-Golaszewska, *Eur. J. Biochem.* **153**, 373 (Dec 2, 1985).
18. P. A. Rubenstein, *Bioessays* **12**, 309 (Jul, 1990).
19. M. O. Steinmetz *et al.*, *J. Mol. Biol.* **303**, 171 (Oct 20, 2000).
20. J. Vandekerckhove, G. Bugaisky, M. Buckingham, *J. Biol. Chem.* **261**, 1838 (Feb 5, 1986).
21. F. B. Straub, *Studies from the Institute of Medical Chemistry, Szeged* **2**, 3:15 (1942).
22. J. A. Spudich, S. Watt, *J. Biol. Chem.* **246**, 4866 (Aug 10, 1971).
23. G. Drewes, H. Faulstich, *J Biol Chem* **266**, 5508 (Mar 25, 1991).
24. D. I. Levitsky *et al.*, *Biochemistry (Mosc)* **63**, 322 (Mar, 1998).
25. B. Visegrády, D. Lőrinczy, G. Hild, B. Somogyi, M. Nyitrai, *FEBS Lett.* **579**, 6 (Jan 3, 2005).